
Söderöposten

Medlemsblad för Söderöns Hembygdsförening

Vinterbrevlådor vid busskuren i Tuskö

Foto: Bengt Skagersjö

Nr 1 2010

Innehåll:

Ordföranden har ordet,	sid 3
Berättarkväll, Årsmöte, kommande aktiviteter	sid 4
Verksamhetsberättelse	sid 5-7
Verksamhetsplan	sid 7
Julfest	sid 8
Fornminne, Litet Söderölexikon	sid 9
Utdöda yrken	sid 10
Krigsminnen	sid 11-13
Nolsterby kapell	sid 14-15
Söderöns Hembygdsförening	sid 16

Ur Bondepraktikan, moderniserad text:

"Aftonrodnad ger fager natt.

Morgonrodnad ger skvätt i hatt"

Betalat medlemsavgiften?

Kolla på adressetiketten på sista sidan.

Står det en nia där, har Du betalat för 2009

och när du betalar för 2010 kommer det att stå

en tia. Medlemsavgiften är 100:- / person.

Söderöpostens redaktion består f.n. av:

Hans Tibell, Viveka och Åke Westman

För innehållet i artiklarna svarar respektive författare

Ansvarig utgivare är Hans Tibell

Har ni material (text eller bilder eller både och), mejla dem till westsson@comhem.se
Layout Åke Westman.

Ordföranden har ordet!

Kära medlemmar!

Så var helgerna avklarade - den här gången med rejäl vinter.

Kanske blev det lite väl mycket av det goda eftersom så många har varit frusna, inte bara om näsan och fötterna utan även om vattenledningarna.

Om det var du som beställde en vit jul så kanske du kan kontakta de högre makterna och säga att det räcker. Tacka så mycket från oss och smickra lite och antyd att en bra sommar skulle sitta fint.

Förresten - hur blev det med dina nyårsönskningar?

Nä, det menar du inte! Redan!

Jovisst, eftersom du inte har berättat för någon så borde det ju inte märkas. Men ändå - kan du inte göra ett nytt försök? Eftersom ingen vet.

Det var ju bra tänkt från början, klarar du hälften så är det helt OK.

Du kanske kan ta det lite steg för steg, först bara lite, sedan lite mer, sedan ännu mer, sedan ännu-ännu

mer, så blir det kanske alltsammans till slut. Jodå du kommer att klara det! Vadå? - klart jag vet.

Att du grävde en grop i dyngstacken och viskade i den hjälpte inte, det var vinden som berättade. Men det är ingen skada skedd för du gjorde så gott du kunde och vi låtas inte om att vi vet.

Jag själv? Har ju lärt mig att inte lova för mycket. I synnerhet om det är jag själv som ska stå för det. Det är något helt annat att lova saker som andra ska göra eller betala.

Så det blev en fin liten grej som inte är alltför halsbrytande.

Nähä - det tänker jag inte säga, men om du läser Söderposten varje gång och och är med på aktiviteterna, så kanske du kan gissa när året är slut.

Men då har du ju glömt alltsammans. Och jag också.

Gott Nytt Hembygdsår!

Hans T

BERÄTTARKVÄLL MED FRED SÖDERBERG

Fredag den 12 februari i Nolsterby kapell kl. 18.30.

Fred Söderberg från Gräsön berättar skärgårdshistorier

Fri entré

Kaffe med bröd 30:-

Välkomna!

Söderöns Hembygdsförening

ÅRSMÖTE

Söndagen den 28 mars kl. 18.00

I Söderögården, Långalma

Sedvanliga årsmötesförhandlingar

Förtäring

Välkomna!

Styrelsen

VERKSAMHETSBERÄTTELSE

Verksamhetsberättelse för 2009

Verksamhetsåret för Söderöns Hembygdsförening var ett år med sorg, styrelseledamoten Gerd Åbrandt avled, men även med glädje av att vi tillsammans med Söderögårdens Byddegårdsförening kunde genomföra Söderödagen med Melodikrysset så bra.

Styrelse:

Ordförande: Hans Tibell

Vice ordförande: Viveka Westman

Sekreterare: Karin Hörner Andersson

Kassör: Christer Mattsson

Övriga ledamöter: Gerd Åbrandt , Agnetha Eriksson och Ulla-Britt Jansson.

Suppleanter: Margit Bergström, Margit Gustavsson, Hans Gustavsson, Anna-Britt Matsson, Conny Wahlgren och Anders Westerberg.

Styrelsen har genomfört nio protokollförda styrelsemöten under verksamhetsåret.

Revisorer: Margaretha Mattsson och Lage Löwén.

Revisorsuppleant: Mats Jorlin

Valberedning: Arne Westerberg, Mats Frylmark och Patrik Westerberg

Medlemsantalet: Antalet medlemmar uppgick vid årets slut till 264 betalande.

Årsmöte: Hölls den 22 mars i Söderögården.

Efter sedvanliga årsmötesförhandlingar och kaffe visades föreningens **bildspel** med inskannade bilder från Söderön.

Föreningen har under året inbjudit till åtta olika aktiviteter:

Årets gökotta den 24 maj.

Vi samlades hos Gunnar Emanuelsson vid Guds ängar och Hans Tibell inledde med några minnesord över Gerd Åbrandt och så hölls en tyst minut i den vackra vårmorgonen.

Nationaldagen den 6 juni

firades traditionsenligt tillsammans med Bygdegårdsföreningen i Söderögården. Årets högtidstalare var prof.em Lennart Bäck, sommarboende i Långalma.

Årets stora begivenhet för föreningarna på Söderön blev

Söderödagen med Melodikrysset, den 18 juli.

Tack vare en grupp frivilliga på ett 70-tal personer kunde arrangementet genomföras utan problem.

Den 25 juli företog vi en **vandring på Fälön.**

25 personer tog sig med båt ut till ön och blev guide runt av Hasse Jansson.

Den 12 september hade vi turen att på **Geologins dag**

få avd. direktör Arne Sundberg från SGU som föreläsare och guide kring gruvor i Långalma.

Svamputflykten den 27 sept. samlade en liten grupp vid Söderögården. Vivi Lindberg hade förberett sig och hade med egna svampar, eftersom tillgången i skogen var dålig.

Årets julfest

den 3 januari samlade ca 60 vuxna och barn, trots kylan. Man deltog i dans kring granen, fikastund och paketauktion. Slutligen knackade tomten på med godispåsar.

Medlemsbladet Söderöposten

utkom med fyra nummer.

Nummer 2 delades ut till alla hushåll på Söderön.

Redaktionen har bestått av Hans Tibell, Viveka och Åke Westman.

Samarbete med andra föreningar:

Nära samarbete med Söderögårdens Bygdegårdsförening.

Ombud till Bygdegårdsföreningens årsmöte

var Ulla-Britt Jansson.

Föreningens representant i SUG, Söderöns Utvecklingsgrupp har varit Hans Tibell.

Söderöns Hembygdsförening är ansluten och försäkrad genom **Sveriges Hembygdsförbund.**

Ombud till Upplands Fornminnes-och Hembygdsförbund:

Ombud har varit Ulla-Britt Jansson.

Hon och Viveka Westman deltog på förbundets årsmöte i Tobo.

Ekonomi:

Föreningen har god ekonomi tack vare många medlemmar, aktiviteter som för det mesta gått plus, bidrag från kommun och sponsorer, mycket frivilligt arbete samt återhållsamhet med utgifter

Föreningens överskott från Söderödagen ca 10.000:- överläts till Söderöns Bygdegårdsförening.

Styrelsen för Söderöns Hembygdsförening den 31 januari 2010.

Hans Tibell Viveka Westman Karin Hörner Andersson

Christer Mattsson Agnetha Eriksson Ulla-Britt Jansson

Verksamhetsplan för 2010-2011.

Verksamhetsåret börjar med årsmötet den 28 mars.

Övriga aktiviteter:

Gökotta i maj

Nationaldagsfirande

Byvandring i Tuskö i juli

Ett museibesök under hösten

Svamputflykt.

Datum för aktiviteterna kommer i nästa nummer av Söderöposten.

Vi jobbar vidare med kartpärmen och insamlandet av gamla fotografier och tidningsurklipp.

Det är ännu inget bestämt om Söderödagen. Huruvida vi ska ha en gemensam aktivitet med Bygdegårdsföreningen, som förra året. Eller om vi som tidigare år bara deltar med ett utställningsbord.

Julfest

Precis som förra året lyckades vi pricka in julfesten på en av vinterns kallaste dagar.

Men trots kylan kom ett 60-tal vuxna och barn för att dansa kring granen, fika och livligt delta i paketauktionen.

Den tillfrågade utroparen Lage Löwén hade blivit förkyld, så Hans Tibell fick rycka in istället.

Simon och Hans *Foto: Åke Westman*

Det klarade han bra. Och han hade god hjälp av Simon Westermark, Patrik Westerberg och Jonas Lennström, som såg till att logistiken med paketen fungerade.

Så plötsligt stod tomten utanför och ville bli insläppt.

Han hade tydligen varit förbi ICA Supermarket i Östhammar och hämtat godispåsar, som han delade ut.

En ung man frågade tomten hur gammal han var, tomten alltså.

Tomten delar ut julklappar *Foto: Åke Westman*

Tomten, vars röst var väldigt lik Anders Westerbergs, svarade att han var 310 år.

Det tyckte frågeställaren var konstigt.

På julaftonen hade han nämligen frågat tomten samma sak och då fått svaret 300 år.

Tomtar kanske åldras fort.

Viveka Westman

Tomten delar ut julklappar *Foto: Åke Westman*

Fornminne

Parkera bilen vid golfbanan och gå ut på landsvägen mot Öregrund.

Följ landsvägen några 100 m och i den skarpa kurvan går ni in till vänster mot Mamrelund och Hägnan.

Det finns inga skyltar men titta på en karta innan ni ger er iväg.

Där inne finns en stenmur som är värd ett besök.

Den är ungefär 100 m lång och på vissa ställen 6 m bred.

Robert Henningsson i Söderby berättar att det var hans morfar och morbror som bröt och odlade upp marken vid Hägnan, runt sekelskiftet.

Stanna upp och försök att tänka er in i vilka hjälpmedel man kan ha haft och hur många arbetstimmar det ligger nedlagda i stenvuren.

På bilden ses Roberts sonhustru Susanne.

Viveka Westman

Fotot skannat av Roberts foto

Litet Söderölexikon

Kissla

Ocken

Lannfering

Ståresa

Kom ur´na

Vigt å ha

kittla

vilken

vändteg

ditresa (dynja sta å vedd hem)

det slank ur henne

bra att ha

Utdöda yrken

Skatter är ju inget nytt påfund. Överheten har haft vett att ta ut skatt för alla möjliga tillgångar från folket.

I slutet av 1700-talet infördes bl.a lyxskatt och det var dom välbärgade som fick betala fönsterskatt, skatt för rum med sidenmöbler, ekipageskatt, skatt för guld- och silverur och för sidentyg för krigsmannahustrur.

Tobaken beskattades redan då. Storrökare betalade 4 skilling i avgift och smårökare 2 skilling. Och så hade man salpeterskatten som infördes 1634.

För att utvinna salpeter till kruttillverkning grävde man ut jorden i stallarna på gårdarna för att få ut salpetern ur den urindränkta jorden. I gödselhögarna fanns bakterier som omvandlade kväveföreningar i boskapens urin till salpeter.

Före 1634 var varje jordägare skyldig att hjälpa till med denna utvinning och man var ålagd att leverera sin stalljord tillsammans med aska, ved och kol till salpetersjuderier.

Så infördes skatten och nu var det särskilda salpetersjudare eller saltbittersjudare, som de också kallades, som åkte runt och utförde grävningen. Jorden kokades och salpeter utvanns. Dessa kringresande män var inte så väl sedda hos

bönderna, eftersom dom förstörde stallgolven med sitt jobb. Och dessutom skulle dom hållas med mat och logi.

I kyrkböckerna förkortades yrkesbenämningen till S.S och i folkmunkallades dom även för pissgubbar.

På nätet, där det finns mycket intressant att läsa om salpetersjudare, hittade jag en uppgift om att en man i Tegelsmora fått böta för att han inhyst löst folk, som bl.a salpetersjudare. 1895 försvann skatten eftersom salpeters betydelse vid kruttillverkningen försvann.

Mönstringen av salpetersjudare skedde den 15 maj varje år och ibland var landshövdingen närvarande, eftersom detta var en statlig angelägenhet. Vid 1693 års mönstring i Småland för Jönköpings och Kronobergslän kommenderas 45 man till Uppland och Gästrikland.

Karin Henningsson i Söderby, gift med Robert, en hängiven släktforskare, hittade vid ett tillfälle bland alla dokument en uppgift om en saltbittersjudare i vår socken.

Han hette Samuel Syren och var född i Vimmerby 1682. Han bodde i Söderby när han dog 1791. Han blev alltså nästan 110 år! Det måste för den tiden varit en ansenlig ålder och dessutom ha ett så utsatt yrke.

Viveka Westman

Krigsminnen

I förra numret av Söderöposten berättade Rune Lundberg i Nolsterby om sina minnen från kriget och sin tid på sjön.

Nu har jag träffat Algot Sjögren, född på Alnön 1918, som har tillbringat sitt yrkesverksamma liv i Stockholm och numera bor i Östhammar.

Han har tidigare bl.a skrivit om Tögherrarna här i Söderöposten. Nu har jag pratat med honom om hans krigsminnen.

Efter att ha jobbat som dräng på några gårdar på Söderön, varit på sjön och efter det gjort lumpen, fick han arbete på ASEA i Stockholm 1939. Men redan efter några veckor, den 3:e sept. satt det plakat uppsatta vid porten och vissa åldersgrupper uppmanades att infinna sig vid sina krigsplaceringsstationer. Kriget var igång i Europa.

Algot skulle till Skeppsholmen, Örlogsstationen Stockholm, för vidare order och beredskap.

Första kommanderingen blev att utrusta kanonfartyget Äran, som legat i malpåse sen 1918. Båten hade ca 300 personers besättning och det var bråttom, Polen var utsatt.

Efter en vecka åkte man ut till Stavnäs för övning. Äran som var

Algot Sjögren

Foto: Åke Westman

bestyckad med 2 st 21 cm kanoner, 6 st 15,2 cm kanoner, 10 st 5,7 cm kanoner och 2 st 45 cm torpedtuber skulle nu provskjutas med skarp stridsammunition.

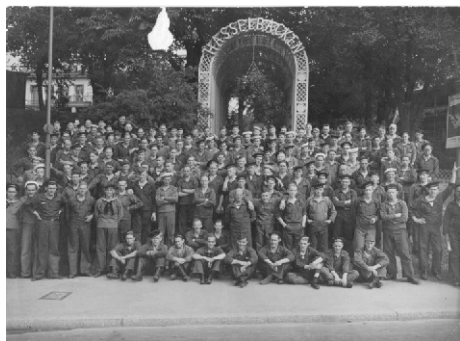
Efter två salvor mot en bogserbåt med skynke, man ville ju se hur skotten tog, kom kocken upprusandes. Skottsalvorna hade givit såna skakningar att båten fått en hel del skador. I köket t.ex. hade vattentanken sprungit läck. Vattnet rann ner på den stora, heta spisen, där spisringarna sprack och vattenångan tvingade ut manskapet ur köket. En tunna med konsistensfett sprack och fettet fördelades över båten.

Vidare gick presenningarna som var uppsatta runt kommandobryggan sönder och slutligen konstaterade man att nitar i skrovet lossnat. Övningen inställdes, det var bara att länsputsa för fullt och ta sig in till land.

Efter den minnesvärda provskjut-
Forts. nästa sida

ningen reparerades Äran i torrdocka vid Beckholmen.

Besättningen fick permission och man inkvarterades på Liljevalchs konsthall. Man badade på Centralbadet och åt precis som under utrustningstiden, på Hasselbacken. Men någon restaurangmat var det inte tal om.

Utanför Hasselbacken skannat av Algots foto

När man kom ut till sjöss igen, hade man order om att i händelse av strid och avfyrning, skulle man lägga sig bakom en kobbe och nära land, så att man bottnade, om fartyget blev sjöodugligt igen.

Vår beredskap var nog inte så god som Per-Albin Hansson gjorde gällande.

Under övningsveckan utanför Stavnäs träffade man på tre polska u-båtar, Zep, Ryz och Spik som låg och drev utanför Sandhamn.

U-båtarna bogserades in till land och besättningar fick stå uppe på däck under tillsyn, eftersom man var från krigförande land.

Algot minns särskilt deras smutsiga uniformer. Sprit och cigaretter hade dom kvar, som dom delade med sig av.

U-båtarna bogserades till Mariefred och besättningarna fördes till Rättvik, där dom fick jobba i skogen. Det var mycket angeläget då eftersom man nu började få ont om kol och koks från Europa.

Hösten 1939 förklarade Ryssland krig mot Finland och det blev förstärkt beredskap. Äran lades utanför Vaddö och man samövade med finska flottan, som hade moderna kanonbåtar. Man lade ut dimridåer för att inte synas.

Ombord på Äran låg man i hängmattor när man skulle sova. Man låg tätt, tätt intill varandra, utan kudde, men med en filt. Isoleringen var dålig och dom som låg närmast väggen, kunde få kläderna fastfrusna, när det var riktigt kallt.

Maten var till en början riktigt dålig. Det var gamla förråd som skulle tömmas och köttet var nästan oätligt. En del av mannarna klarade inte av att äta maten och levde nästan på det som fanns att köpa på marketenteriet.

Efter klagomål och protester blev det så småningom bättre.

Det fanns arrest ombord och det var inte någon nackdel att sitta i den. Där låg man i en koj, man fick maten serverad och kunde läsa

tidningar. Ändå hamnade man nog inte där frivilligt. Det kunde handla om att man somnade på sin post, ordervägran osv.

Tillbaka till jobbet på ASEA, som var halvstatligt. På ASEA hade man kpist-tillverkning, man svarvade granater i treskift, mest kvinnliga arbetare. Och så tillverkade man maskinerier till torpeder.

1943 var det dags för inryckning igen för Algot.

Nu hamnade han på en av Sveabolagets båtar, som vaktade malm-båtar längs kusten från Luleå.

Och man kontrollerade att det inte fanns tyska soldater ombord när båtarna kom från Tyskland för ny lastning.

Var 14:e dag fick man permission och låg utanför Härnösand. Man hade tillgång till idrottsplats, gick på dans och konditori. Och så fick man två biobiljetter.

Detta visste flickorna i Härnösand om, så när flottisterna kom till biografen stod de uppställda och hoppades på att få bli bjudna på bio. Så det var bara för pojkarna att välja och få sällskap för en stund. Oftast blev det inte mer än bion.

Den här förmånen med biobiljetter förekom även på andra ställen. Men det var inte alltid en fördel att vara inkallad och komma till nöjesställen i uniform.

Vid ett tillfälle låg man utanför Ny-näshamn. En fjärdedel av besättningen skulle få gå iland på dans.

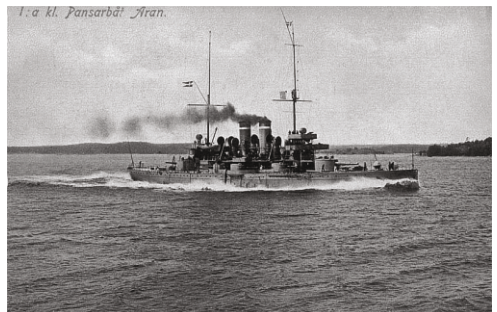
Arrangören ansåg emellertid att det blev för många flottister inne i lokalen. Det blev kalabalik och polisen tillkallades. Algot deltog i en patrull från båten som skulle lugna ner folkmassan med repstumpar. En polis fick en cykel över sig och hamnade i diket och alla flottister beordrades till båten, en del arresterades. Men dom släpptes och poliserna fick ge sig.

1944-45 tillhörde Algot torpedenheten vid Stockholmseskadern Landsort-Gävle. Allt fungerade bra, exercis, mathållning osv.

Algot var inkallad sammanlagt 27 månader under krigsåren.

Efter muck var Algot arbetslös p.g.a. en lång verkstadsstrejk. Det som räddade hans ekonomi var att han under sin inkallelsetid hade fått 2:-/dag från ASEA, något han inte hade vetat om i förväg och som fanns inestående.

Viveka Westman

HMS Äran skannat av Algots vykort

Nolsterby kapell

Den 12 feb kl 18.30 är ni alla hjärtligt välkomna till kapellet i Nolsterby för att lyssna på gräsöbon Fred Söderberg och hans skärgårdshistorier.

Många åker dagligen förbi kapellet och det står där som en självklarhet. Men hur många känner till dess historia. Jag ska dra den i korthet.

Till i mitten av 1800-talet var huset mangårdsbyggnad till en gård. Men sonen i familjen emigrerade och de åldriga föräldrarna kunde inte bo kvar.

Huset såldes till Östhammars baptistförsamling och eftersom det här ägde rum i samband med laga skiftesdelningen var det stora förändringar i byn.

Gårdar flyttades ut, bl.a Hans-Olov Erikssons och Nords gårdar låg före laga skiftet mitt i byn. Så marken som tillhörde kapellet delades upp mellan de gårdar som blev kvar.

Baptistförsamlingen döpte kapellet till Elim, som var ett vanligt namn på församlingshus inom rörelsen.

Föreningen som hade hand om församlingshuset i Nolsterby hette Guds fruktan och frid. Och det finns ett gammalt fotografi från den här tiden, alla

svartklädda och kvinnorna med svarta hucklen och allvarliga miner. Munstyva kan man säga.

På den här tiden fanns det varken radio eller TV, så gudstjänsterna samlade mycket folk.

Särskilt vuxendopen lockade stor publik.

Den stora dopfunten, där den som skulle döpas sänktes ner, finns fortfarande kvar under altaret.

Man hade fasta predikanter som höll i gudstjänsterna, och som bodde inackorderade någonstans i byarna runt omkring.

En bland kvinnorna särskilt populär predikant hette Freddy Trünning och verkade i kapellet på 30-talet. Han har målat den vackra altartavlan, som ställdes upp på vinden vid reoveringen 1958, men som togs fram och restaurerades för några år sen.

I slutet av 1960-talet hade församlingen bara två medlemmar kvar och man bestämde från centralt håll att kapellet skulle säljas.

Av en händelse fick Hilda Claesson i Nolsterby se att kapellet utannonseras i en stockholmstidning. Efter reovering skulle huset vara lämpligt som fritidshus!

Nu blev det fart på Söderöborna. Britta Olsson, Herbert Johansson och John Jansson kontaktade

dåvarande kyrkoherden i Börstil,
Lennart Karlsson.
Det resulterade i att Söderö
kapellstiftelse bildades 1973.

Åter blev det en aktiv period i ka-
pellets historia, med syförenings-
tanterna i spetsen.

Genom försäljning vid handar-
betsauktioner drog man in pengar
till kapellets skötsel. Och ibland
blev det pengar över till aktuella
insamlingar.

Förutom till gudstjänstlokal och
lokal för syföreningens aktiviteter,
hyrdes kapellet ut som möteslokal
för föreningar.

Och det var och är fortfarande po-
pulärt för dop.
Men nu handlar det alltså inte om
vuxendop.

Det var även en vigsel där för någ-
ra år sen.

Men tiden har sin gång och sedan
2008 är Nolsterby kapell införlivat
i Svenska kyrkan, Frösåkers för-
samling.

Vill man hyra kapellet vänder man
sig till pastorsexpeditionen.

Viveka Westman

Fotografi från kapellets samlingar, taget i slutet av 30-talet.

Söderöns Hembygdsförening

Söderöns Hembygdsförening
c/o Hans Tibell
Lotsholmen
742 91 ÖSTHAMMAR
Plusgiro 15 28 61-1

Styrelse	Telefon	E-post
Hans Tibell	70055 el 08-659 47 75	netstr-2004@telia.com
Viveka Westman	70028 el 08-15 86 12	westsson@comhem.se
Ulla-Britt Jansson	320 31	xrizter@telia.com
Christer Mattsson	704 90	
Agnetha Eriksson	701 35	
Karin Hörner Andersson	700 72	ostsidan@telia.com

Ersättare	
Margit Gustavsson	321 18
Margit Bergström	324 64
Anna-Britt Mattsson	321 87
Anders Westerberg	323 75 el 070-222 03 81
Conny Wahlgren	215 18 el 070-580 73 66
Hans Gustavsson	416 46

familjenwesterberg@telia.com

Revisorer
Margaretha Mattsson 321 59
Lage Löwén 702 59

Ersättare
Mats Jorlin 701 62

Valberedning
Arne Westerberg 700 24
Mats Frylmark 702 10
Patrik Westerberg 700 24

Ombud för Upplands
Fornminnes- och Hem-
bygdsförbund
Ulla-Britt Jansson

Ersättare
Viveka Westman